

Açık Erişim Farkındalığı: Başkent Üniversitesi

Open Access Awareness: Başkent University

Güven Köse

Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, 06800 Beytepe, Ankara, Türkiye. gkose@hacettepe.edu.tr

Mehmet Emin Küçük

Aksaray Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Aksaray, Türkiye. mek@aksaray.edu.tr

Öz: Açık erişim bilimsel yayınlara ücretsiz erişimin sağlanması ya da bu yayınların bir kopyasının en azından bir çevrimiçi arşivde depolanması anlamına gelmektedir. Açık erişimin temel amacı kullanıcıların bilimsel araştırma sonuçlarına kolayca ve özgürce erişmelerine olanak sağlayarak araştırmaların etkisini artırmaktır. Bu araştırma kapsamında Başkent Üniversitesinde çalışmakta olan 296 akademisyene açık erişim farkındalığı, açık erişim kullanma konusunda isteklilik ve telif haklarının yayıncılara devredilmesine yönelik olarak sorular içeren bir anket uygulanmış ve ankete yanıt veren 70 akademisyenin verileri değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlar; Başkent Üniversitesi'ndeki akademisyenlerin büyük bir çoğunluğunun açık erişimler konusunda haberdar oldukları ve yine büyük bir çoğunluğun açık erişim arşivlerini bilgi ihtiyaçlarını karşılamak için kullandıklarını göstermektedir.

Anahtar sözcükler: Bilimsel iletişim, açık erişim, açık erişim farkındalığı

Abstract: Open access means providing free access to scientific papers or storage of a copy of these papers in at least in one online archive. The main purpose of open access is to increase the effects of research by providing users with easy and free access to the results of the research. In the scope of this research 296 academics working for Başkent University have were sent a questionnaire consisting of questions about awareness of open access, willingness to use open access, transferring copyrights to publishers. The responses of the 70 academics answering the questionnaire were evaluated. The results obtained suggest that most of the academics working for Başkent University are aware of open access and most of them use open access archives to meet their information needs.

Keywords: Scientific communication, open access, open access awareness

Giriş

Bilimsel iletişim, bilimsel araştırmalar sonucu üretilen bilginin paketlenmesi, kalite açısından onaylanması, ilgili bilim topluluklarına ulaştırılması ve gelecekte kullanılabilirlik şeklinde korunması işlevlerinden oluşan bir alan olarak tanımlanmaktadır (ACRL, 2007). Bilgi teknolojilerinde son yıllardaki hızlı gelişmelere paralel olarak özellikle İnternet'in gelişimi ile birlikte bilim insanları Web üzerinden bilimsel çalışmalarını sunmaya ya da diğer bilim insanların çalışmalarına kolaylıkla erişmeye başlamışlardır. Bu kapsamda elektronik yayıncılık bilimsel iletişimin yeni aracı olarak yayıncılar ve bilim adamları tarafından kullanılmaya başlanmıştır (Ertürk, 2008, s. 1). Diğer taraftan elektronik ortamda bilimsel çalışmaların yayınlanma sürecinin basılı ortama göre çok daha kolay ve düşük maliyetli olması bu alanda faaliyet gösteren ticari yayıncıların ilgisini fazlasıyla çekmiş ve paralel olarak bu büyük pazarda tekelleşme çabaları da artmıştır. Etki faktörü yüksek bilimsel dergilerdeki fiyat artışları ve bu tür dergilere elektronik olarak erişimin zorlaşması üretilen bilginin yaygınlaşmasını ve takip edilmesini güçleştirmiştir (Tonta, 1999a, s. 370-371; Tonta, 1999b, s. 495; Thorin, 2003).

Bilimsel iletişim ortamı olarak önemli avantajlar sunan elektronik erişim ile ilgili bu tür sıkıntılar uluslararası kurum ve kuruluşları harekete geçirmiş ve bilimsel iletişimin önündeki engellerin kaldırılabilmesi için değişik toplantılar düzenlenmiştir. Bu kapsamda 2001 yılında Açık Toplum Enstitüsü (Open Society Institute - OSI) tarafından Budapeşte'de düzenlenen çalıştayda önemli kararlar alınmıştır. Çalıştay sonunda yayımlanan bildiri; bilim adamlarının hakem onayından geçmiş makalelerini web üzerinden erişime açmaları, atıf yapılması koşulu ile araştırmacıların yayınlarının değişik kullanım amaçları ile yayımlayabilmeleri, çalışmaların web sayfalarında, kurumsal arşivlerde ya da açık erişim arşivlerinde yayımlanabilmesi gibi öneriler sunulmuştur (BOAI, 2007).

Açık erişim; bilimsel yayınlara ücretsiz erişim, eserin tam bir sürümünün açık erişime, sınırsız dağıtımına, birlikte çalışabilirliğe ve uzun dönemli arşivlemeye olanak sağlamak için en azından bir çevrimiçi arşivde depolanması anlamına gelmektedir (Bethesda, 2003). Açık erişimin temel mantığı kullanıcıların bilimsel araştırma sonuçlarına

kolayca ve özgürce erişmelerine olanak sağlayarak araştırmaların etkisini artırmaktır. Basılı ortamdaki bilimsel yayınlara çok sayıda kullanıcının erişebilmesini sağlamak nispeten zor olmakla birlikte Internet ortamında bir araştırmacı, çalışmasını potansiyel olarak bütün dünyadaki kullanıcılarla kolayca paylaşabilmektedir (Tonta, 2006, s. 2).

Budapeşte Çalıştayı, açık erişim ile ilgili olarak dünya çapında pek çok çalışmayı tetiklemiş ve öneriler doğrultusunda açık erişimli dergiler, konu ve kurumsal arşivler ile ilgili politikalar, standartlar ve projeler geliştirilmiş, üniversite ve bilimsel araştırma kuruluşlarında kurumsal açık arşivler (KAA) yapılandırılmıştır (Ertürk, 2008, s. 2). Bu çalışmaların bir sonucu olarak, üniversitelerde üretilen bilimsel çalışmalar KAA'larda yayınlanmaya başlanmış ve diğer bilim insanlarının erişimine açılmıştır (Willinsky, 2006). Diğer taraftan KAA'ların sayısı arttıkça bu arşivlerin içeriklerinin yeterince doldurulamaması problemi de ortaya çıkmış (Mackie, 2004) ve bu problemi ortadan kaldırarak açık erişim arşivlerinin etkinliklerini artırmaya yönelik farklı politikalar geliştirilmiştir (Harnad, 2007).

Bilimsel iletişimin önündeki engeller Suber (2003) tarafından izin ve fiyatlandırma krizi olarak tanımlanmıştır. İzin krizi, yasal ve teknolojik engeller ile dergilere getirilen kullanım sınırlamasını, fiyatlandırma krizi ise yüksek fiyatlı dergilere erişim sınırlamasını ifade eder (Suber, 2003, s. 93). Açık erişim geleneksel bilimsel iletişim sistemindeki bu aksaklıklara çözüm olmak üzere ortaya çıkmıştır. Telif hakkı sahibinin kullanım iznini tanımlayan Creative Commons ya da benzer bir lisans ile korunduğu sürece izin engeli, bilimsel çalışmalar herkese Internet aracılığı ile ücretsiz açıldığında ise fiyatlandırma engeli kalkmaktadır. Bu engellerin kalkmasıyla bilimsel yayınlar tüm kullanıcılar tarafından erişilebilir ve indekslenebilir hale gelmektedir. Yayınlarla kolay erişim olanağı bu yayınların kullanım ve etki faktörünü artırmakta kamu ve özel kurumlar tarafından desteklenen çalışmaların geri dönüşümünü ve bilginin uzun süreli korunmasını sağlamaktadır.

Son yıllarda açık erişim girişimlerinin artmasının da etkisiyle, bilimsel ve teknik dergilerin %92'si, yayımlanan makalelerin ön baskılarının (preprints) ya da son baskılarının (postprints) yazarların kendi web sayfaları ya da kurumsal arşivler aracılığıyla Internet üzerinden erişime açılmasına izin vermektedir (Tonta, 2006, s. 2). Diğer taraftan bilimsel çalışmalar gerçekleştiren pek çok yazarın açık erişim ile ilgili olarak bilgi sahibi olmaması nedeniyle bu makalelerin ancak %20 gibi düşük bir oranda herkesin erişimine açıldığı belirtilmektedir (Harnad ve Brody, 2004).

Açık erişimlerin etkinliklerinin artırılması amacı ile Avrupa ve Amerika'da hükümetler düzeyinde çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmalardan en önemlisi ise açık erişimin zorunlu hale getirilmesi ile ilgili olan çalışmalardır (Tonta, 2006, s. 26). Bu kapsamdaki çalışmalarda kamu kaynaklarıyla desteklenen araştırma sonuçlarına ücretsiz erişimin zorunlu hale getirilmesi ile ilgili öneriler sunulmuştur. Bu konuda yapılan araştırmalar işverenlerin (üniversiteler, araştırma kuruluşları) zorunlu tutması halinde akademik araştırmacıların %81'inin yayımlanmış makalelerini kurumsal arşivlerde depolamaya sıcak baktığını göstermektedir (Swan ve Brown, 2005, s. 56). Açık erişim zorunluluğu bu araştırmalardan üretilen yayınların yeni bilimsel araştırmaları tetikleme süresini kısaltmakta ve araştırma etkisini artırmaktadır. Açık erişim makalelere bilimsel literatürde daha fazla atıf yapılmaktadır (Lawrence, 2001; Harnad ve Brody, 2004; Harnad ve diğerleri, 2004, s. 312; Antelman, 2004, s. 378). Başka bir deyişle, araştırma sonuçları daha fazla kişi tarafından kullanılmakta, bu kullanım yeni araştırmaların yapılmasına yol açmaktadır. Diğer taraftan mevcut akademik yayıncılık ortamının sınırlı olmasından ve araştırma bulgularına kolayca erişilememesinden dolayı ülkeler ciddi maddi kayıplar yaşamaktadır (Harnad, 2005).

Dünyadaki bu gelişmelerin yanında son yıllarda Türkiye'de de açık erişim konusu bazı akademik toplantılarda konuşulmaya başlanmış ve bazı açık erişim arşivleri kurulmuştur (Tonta, 2006, s. 5). Açık erişim adı altında olmasa da Türkiye'de çıkarılan bazı basılı dergilerde yayımlanan makalelerin tam metinlerine ücretsiz olarak erişilebilmektedir. TÜBİTAK dergileri bu dergiler arasındadır. Yapılan bir araştırmada Türkiye'de elektronik olarak yayımlanan toplam 253 bilimsel derginin 238'inin (%94) açık erişim dergisi olduğu saptanmıştır. Elektronik dergilerin %60'ı üniversiteler tarafından yayımlanmaktadır. Dergilerin %37'si sağlık bilimleri, %34'ü sosyal bilimler konularındadır (Küçük, Al ve Olcay, 2008, s. 316). ULAKBİM tarafından çeşitli konularda (tıp; temel bilimler ve mühendislik; tarım, veterinerlik ve biyoloji; sosyal bilimler) geliştirilen veri tabanlarında dizinlenen dergilerin bir kısmı açık erişimdir. ULAKBİM web sayfaları aracılığıyla bu dergilerde yayımlanan makalelerin bibliyografik bilgilerinin yanı sıra tam metinlerine de ücretsiz erişilebilmektedir (ULAKBİM, 2009). Diğer taraftan Sabancı Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Trakya Üniversitesi, ODTÜ, Atılım Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Gazi Üniversitesi ve Anadolu Üniversitesi açık erişim arşivleri yaratmış ve bunları Internet üzerinden erişime açmıştır (Eprints, 2009).

Problem, Araştırmanın Amacı ve Hipotez

Ülkemizde 2010 Ocak ayı itibarıyla, 94'ü devlet, 2'si yüksek teknoloji ve 45'i vakıf olmak üzere 141 üniversite bulunmaktadır. Kasım 2007'de toplanan 16. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu (BTYK) toplantısında

üniversitelerde görev yapan tam zamanlı araştırmacı sayısı 40 bin olarak ifade edilmiştir (ÖSYM, 2008; YÖK, 2009). Üniversitelerimizde öğretim üyeleri, bilimsel yayın yapma sorumluluklarını çoğunlukla makale üreterek yerine getirmektedirler. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2003 yılı itibariyle Türkiye’de yaklaşık 2.500 yayınlanmış dergi bulunmaktadır (Ertürk, 2008, s. 4). Sadece elektronik ortamda bulunan bilimsel dergilere ilişkin yapılan bir çalışmada ise 2006 yılı itibariyle Web ortamında yayımlanan 253 bilimsel dergi bulunmakta ve bu dergilerin 238’ine (%94) ücretsiz ve engelsiz erişim sağlanabilmektedir (Küçük, Al ve Olcay, 2008, s. 316).

Web ortamında bulunan yaklaşık 250 bilimsel dergi, ULAKBİM tarafından belirlenen dergi değerlendirme kriterlerine (ULAKBİM, 2009) uygun olarak yılda en az 4 bin makale yayımlanmaktadır. Ülkemizdeki yaklaşık 40 bin araştırmacının her yıl en az bir makale yayımlayabileceği varsayımından hareketle, üretilen makalelerin yaklaşık onda biri Web ortamında yayımlanan bilimsel dergilerde arşivlenebilmektedir (Ertürk, 2008, s. 4). Uluslararası atf dizinlerinde de farklı bir tablo görünmemektedir. TÜBİTAK 2008 verilerine göre, Bilimsel Web Platformu’nda (Web of Science – WoS) 2006 yılı içerisinde atf dizinlerinde Türkiye adresli yaklaşık 18 bin yayın yer almış ve araştırmacı başına düşen bilimsel yayın sayısı 0,45 olarak gerçekleşmiştir (Ertürk, 2008, s. 4). Bu bilimsel çalışmaların bir sonucu olarak, ülkemizdeki araştırmacıların bir bölümü, görev yaptıkları üniversitelerin kendilerine sağladığı teknolojik olanaklar aracılığı ile makale, proje, tez ve rapor gibi çalışmaları Web sayfaları üzerinden yayımlayarak bu çalışmaların bilim toplumuna açılmasını sağlamışlardır. Diğer taraftan, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi, yaklaşık 245 bin tezin %13’ünün tam metin olarak web üzerinden erişimini sağlamıştır (Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi, 2009).

Uluslararası düzeyde konuyla ilgili yoğun çalışma ve etkinlikler yapılmasına rağmen, üniversite ve araştırma kurumlarımızda bilimsel bilginin bir araya getirilip elektronik ortamda ücretsiz ve engelsiz erişiminin sağlanması henüz gerçekleştirilememiştir. Bununla birlikte ülkemiz üniversitelerinde görev yapan araştırmacı ve bilim adamlarının açık erişim ile ilgili çalışmalardan haberdar olmamaları geliştirilen sistemlerin etkin olarak kullanımını engellemektedir.

Bu çalışmanın amacı; Başkent Üniversitesi bilim insanlarının açık erişim kavramının farkındalıklarını, çalışmalarını hangi oranda açık erişim arşivlerine koyabildiklerini, ülkemizde oluşturulacak KAA’lara çalışmalarını yerleştirme eğilimlerini ve telif hakları konusundaki bilgi birikimlerini, varsa belirsizliklerini saptamaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın hipotezleri şu şekilde belirlenmiştir.

H₁: Başkent Üniversitesi bilim insanları açık erişimin farkındadırlar.

H₂: Başkent Üniversitesi bilim insanları kurumsal açık arşivlere yayın yerleştirmeye isteklidirler.

H₃: Başkent Üniversitesi bilim insanları telif haklarını yayıncılara devretmekte, gelecekte entelektüel haklarını kullanabilmeyi düşünmemektedirler.

Araştırmanın Kapsamı

Bu araştırmanın evrenini, ülkemizde bir vakıf üniversitesi olarak 1993 yılından beri faaliyet göstermekte olan Başkent Üniversitesinde tam zamanlı olarak görev yapan bilim insanları oluşturmaktadır. Başkent Üniversitesi, 12 fakülte (Devlet Konservatuarı, Diş Hekimliği, Eğitim, Fen-Edebiyat, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık, Hukuk, İktisadi ve İdari Bilimler, İletişim, Mühendislik, Sağlık Bilimleri, Ticari Bilimler ve Tıp Fakültesi), 3 meslek yüksek okulu (Sağlık Hizmetleri, Sosyal Bilimler ve Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu) ve 3 araştırma merkezi (Atatürk İlkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, Dil Araştırma ve Uygulama Merkezi ve Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi) bünyesinde yaklaşık 8 bin öğrenciye eğitim vermektedir. Üniversite her yıl yaklaşık olarak 2 bin civarında yeni öğrenci almaktadır.

Başkent Üniversitesinde eğitim veren fakültelerdeki öğretim elemanı sayıları Tablo 1’de sunulmuştur. Buna göre 296 öğretim elemanı ile Tıp Fakültesi en fazla öğretim elemanına sahip fakülte olarak görünmektedir. Başkent Üniversitesinde toplamda 117 profesör, 77 doçent, 207 yardımcı doçent ve 191 öğretim görevlisi görev yapmaktadır.

Tablo 1. Başkent Üniversitesi fakültelere göre öğretim elemanı sayıları (Başkent, 2007)

Fakülteler	Prof.	Doç.	Yrd.Doç.	Öğ.Gör.	Toplam
Devlet Konservatuvarı	1	0	0	6	7
Diş Hekimliği Fakültesi	3	3	8	16	30
Eğitim Fakültesi	7	3	11	22	43
Fen-Edebiyat Fakültesi	3	1	10	10	24
Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi	2	1	1	8	12
Hukuk Fakültesi	8	0	5	8	21
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	12	3	12	11	38
İletişim Fakültesi	1	3	5	8	17
Mühendislik Fakültesi	12	1	13	18	44
Sağlık Bilimleri Fakültesi	4	7	14	16	41
Ticari Bilimler Fakültesi	8	1	3	7	19
Tıp Fakültesi	56	54	125	61	296
Toplam	117	77	207	191	592

Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada betimleme yöntemi kullanılmış ve verileri elde etmek için anket uygulanmıştır. Bu kapsamda, Ertürk (2008) tarafından 2008 yılında hazırlanan doktora tezinde kullanılan ve Hacettepe Üniversitesinde uygulanan “Açık Erişim Arşivleri Farkındalığı Anketi” bu çalışmada da uygulanmıştır. Buna göre Başkent Üniversitesi Bağlıca Kampusunda görev yapan yaklaşık 296 öğretim elemanı araştırmanın örneklemini olarak kabul edilmiş, e-posta veya basılı olarak bu öğretim elemanlarına anketler ulaştırılmış ve anketi cevaplayan 70 öğretim elemanının verileri değerlendirilmiştir.

Anket kapsamında bilimsel iletişim ve açık erişimin genel özellikleri ile açık erişim dergisi ve KAA’ları kapsayan kapalı ve açık uçlu sorular (14 kapalı, 7 açık uçlu) bulunmaktadır. Deneklerin açık uçlu sorularda birden fazla seçeneği işaretlemesine izin verilmiştir. Anketi yanıtlayanların birden fazla yanıt verebildiği sorularda, tercihlerin değerlendirilmesi amacıyla her bir soruya yanıt verenlerin sayı ve oranları tek tek belirtilmiş ve değerlendirme buna göre yapılmıştır. Diğer taraftan anket içerisinde koşullu sorular yer almış ve belirli sorularda verilen yanıtlara göre öğretim elemanlarının takip eden bazı soruları geçmeleri istenmiştir. Bu çalışmanın kapsamı ile ilgili olarak öğretim elemanları tarafından anket sorularına verilen yanıtlar ve bu yanıtların değerlendirmesi aşağıda sunulmuştur.

Bulgular

Bu çalışma kapsamında öğretim elemanlarına uygulanan anket temel olarak, öğretim elemanlarının Internet’i kullanma, bilimsel araştırma yapma ve açık erişim arşivlerini kullanma davranışlarını belirlemeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda Internet’i kullanma davranışları ile ilgili olarak sorulan sorulardan elde edilen veriler; öğretim elemanlarının büyük bir çoğunluğunun (%91,4) Internet’i 6 yıldan daha fazla bir süredir kullanmakta olduğunu ve bu kişilerin Internet üzerinde web sitelerinin dolaşılması (%94,3) ve e-posta ile haberleşme (%71,4) gibi faaliyetleri sıklıkla yaptıklarını göstermektedir. İlginç bir şekilde tartışma listeleri öğretim elemanları tarafından en az kullanılan araç (%11,4) olarak dikkat çekmektedir.

Tablo 2. Öğretim elemanlarının ürettiği yayın türleri

Yayın Türü	Sıklık	%
Kitap	10	14,3
Kitap Bölümleri	14	20,0
Hakemli Makale	54	77,1
Hakemsiz Makale	18	25,7
Konferans - Bildiri	50	71,4
Araştırma Raporu	32	45,7
Teknik Rapor	14	20,0
Değerlendirme Yazısı	8	11,4

Diğer taraftan öğretim elemanlarının bilimsel araştırmalarla ilgili davranışlarına bakıldığında; öğretim elemanlarının %77,1’inin “hakemli makale” türünde yayınlar gerçekleştirdiği görülmektedir (Tablo 1). “Değerlendirme yazıları” ise %11,4’lük oranla akademisyenler tarafından en az tercih edilen yayın türü olmuştur. Aynı kapsamda öğretim

elemanlarının yayın yapma gerekçelerinin belirlenmeye çalışıldığı soruya verilen yanıtlara göre; öğretim elemanları %62,9'luk oranla en çok “akademik topluluğu bilgilendirmek ve geri bildirim almak” gerekçesiyle yayın yapmakta ve bunu çok önemli görmektedirler. Benzer şekilde %54,3'lük oranla “akademik kariyerde ilerleme” ve %22,9'luk oranla “araştırma fonu kazanma” akademisyenler için diğer önemli motivasyon kaynakları olmuştur.

Öğretim elemanlarının bilimsel yayınlarla ilgili davranışlarının belirlenmeye çalışıldığı son tür sorularda ise eserlerin yayımı için bilimsel dergilerin hangi kriterlere göre seçildiği tespit edilmiştir. Tablo 3’de sunulan verilere göre; “derginin prestiji” akademisyenlerin %68,6’sı tarafından yayın için dergi seçiminde önemli görülmektedir. Bununla birlikte, “derginin tirajı”, “yayın sıklığı” ve “makale değerlendirme süresinin kısalığı” gibi kriterlerin de akademisyenler tarafından önemli görüldüğünü söylemek mümkündür.

Tablo 3. Öğretim üyelerinin eserleri için bilimsel dergi seçim kriterleri

Seçim Kriteri	Çok Önemli		Önemli		Önemsiz	
	N	%	N	%	N	%
Derginin prestiji	48	68,6	18	25,7	2	2,9
Derginin tirajı	14	20,0	30	42,9	14	20,0
Derginin yayın sıklığı (bir yıl içerisinde yaptığı sayı)	10	14,3	34	48,6	14	20,0
Derginin makale değerlendirme sürecinin kısalığı	20	28,6	36	51,4	4	5,7
Derginin Web erişiminin olması	24	34,3	24	34,3	10	14,3

Elde edilen sonuçlara göre bilimsel yayınlarda telif haklarının yayıncılara devredilmesi konusunda akademisyenlerin çok istekli olmadıkları görülmektedir. Anketi yanıtlayan akademisyenlerin %51,4’ünün telif haklarını yayıncılara yazılı olarak devretmedikleri ve yayıncılarla yapılan telif anlaşmalarının ilgili bilimsel yayınların farklı platformlarda yayınlanmasına bir engel oluşturmaması gerektiğine inandıkları anlaşılmaktadır. Buna göre, anketi yanıtlayan akademisyenlerin %54,3’ü ilgili yayına atıf yapılarak, %40’ı yayıncıdan izin alınarak ve %20’si de koşulsuz olarak kişisel ya da kurumsal Web sayfalarında bu çalışmaların yayınlanması gerektiğini düşünmektedir. Diğer taraftan araştırmacılar %65,7 gibi yüksek bir oranla yayın öncesi bilimsel çalışmalarının Internet ortamında yayınlanmasına sıcak bakmamaktadırlar. Yayın öncesi çalışmalarını kişisel Web sayfalarında yayınlayan araştırmacıların oranı sadece %14,3 olarak tespit edilmiştir.

Çalışma sonucunda, öğretim elemanlarının %54,3’ünün uluslararası literatür, seminer ve konferanslar sayesinde açık erişim arşivlerinden haberdar oldukları anlaşılmaktadır. Açık erişim arşivlerinden haberdar olmadığını belirten akademisyenlerin oranı %37,1’dir. Akademisyenlerin %48,6’lık bölümünün açık erişim arşivlerindeki yayınlardan yararlandıkları, %74,3’ünün herhangi bir açık erişim arşivinde yayını bulunmadığı; ağırlıklı olarak Türkçe dergilerde ve 1-5 adet yayını bulunduğu ve bu tür dergilerde yayını bulunan öğretim elemanlarından ücret talep edilmediği tespit edilmiştir.

Öğretim elemanlarının açık erişim arşivlerini kullanma amaçlarına yönelik olarak sorulan soruya verdikleri yanıtlar Tablo 4’te sunulmuştur. Sonuçlara göre, öğretim elemanlarının açık erişim arşivlerini; araştırma sonuçlarını hızlı duyurma, araştırma sonuçlarının etkisini artırma ve diğer araştırmalara hızlı erişim sağlama yönlerinden önemli gördükleri anlaşılmaktadır. Akademisyenlerin %78,3’ü bazı yayınevleri tarafından makalelerin kişisel ya da kurumsal açık erişim arşivlerine yerleştirilmesine ambargo koymalarını yanlış bulmakta %87’si Yüksek Lisans/Sanatta Yeterlik ve Doktora tezlerinin bir açık erişim arşivine konulmasına olumlu bakmaktadırlar. Benzer şekilde, akademisyenler %79,2 gibi bir oranla, bilimsel çalışmaları daha önce başka bir yerde yayınlanmış olsa bile, fakülte ya da bölümlerinde bir açık erişim arşivi kurulması halinde çalışmalarının bu arşivlere konulmasına izin vereceklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte, “fakülte veya bölümünüzde kurumsal bir açık erişim arşivi kurulması planlanmakta mıdır?” sorusuna akademisyenler %75 gibi yüksek bir oranda “hayır” yanıtını vermiştir. Buna göre öğretim elemanlarının çalıştıkları fakülte veya bölümlerde KAA kurulması ile ilgili olarak ciddi bir çalışma bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Açık erişim arşivlerini kullanma amacı

	Çok Önemli		Önemli		Önemsiz	
	N	%	N	%	N	%
Açık Erişimi kullanmak araştırma sonuçlarımı hızlı duyurmamı sağlıyor	6	8,6	24	34,3	0	0,0
Açık Erişimi kullanmak araştırma sonuçlarımın etkisini (impact) artırıyor	6	8,6	26	37,1	0	0,0
Açık Erişimi kullanarak meslektaşlarımın araştırma sonuçlarına hızlı erişim sağlıyorum	14	20,0	16	22,9	0	0,0

Sonuç

Bu araştırma kapsamında Başkent Üniversitesinde çalışmakta olan 296 akademisyene açık erişim farkındalığı, açık erişimleri kullanma konusunda isteklilik ve telif haklarının yayıncılara devredilmesine yönelik olarak sorular içeren bir anket uygulanmış ve ankete yanıt veren 70 akademisyenin verileri değerlendirilmiştir.

Elde edilen sonuçlar; Başkent Üniversitesi'ndeki akademisyenlerin büyük bir çoğunluğunun açık erişimler konusunda bilgili olduklarını ve yine büyük bir çoğunluğun açık erişim arşivlerini bilgi ihtiyaçlarını karşılamak için kullandıklarını göstermektedir. Benzer şekilde akademisyenlerin çoğunluğu yayınlarını açık arşivlere yerleştirme konusunda isteklidirler. Diğer taraftan pek çok akademisyen yayın haklarını yayıncılara devretmiş ve gelecekte bu haklarını kullanmayı düşünmemektedir.

Bu araştırma kapsamında elde edilen veriler değerlendirildiğinde, araştırma problemi olarak ortaya konan tüm hipotezlerin doğrulandığı görülmektedir. Buna göre; bu araştırmanın ilk hipotezi olan "H₁: Başkent Üniversitesi bilim insanları açık erişimin farkındadırlar" hipotezi öğretim elemanlarına uygulanan anketin 14. sorusu olan "Açık erişim hakkında bilgi sahibi misiniz?" sorusu ile ölçülmüştür. Bu soruyu yanıtlayan öğretim elemanlarının %54,3'ünün bu soruya "Evet" yani bilgi sahibiyim yanıtını vermesi öğretim elemanlarının yarıdan fazlasının açık erişim hakkında bilgi sahibi olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde öğretim elemanlarına sorulan "Açık erişim arşivlerini kullanıyor musunuz?" sorusunu yanıtlayan öğretim elemanlarının %72,3'ü "Evet", %22,3'ü de "Hayır" yanıtını vermiştir. Her iki soruya akademisyenler tarafından verilen yanıtlar değerlendirildiğinde, öğretim elemanlarının açık erişim hakkında bilgi sahibi oldukları hipotezi doğrulanmaktadır.

Bu araştırmanın ikinci hipotezi olan "H₂: Başkent Üniversitesi bilim insanları kurumsal açık arşivlere yayın yerleştirmeye isteklidirler" hipotezinin doğruluğu öğretim elemanlarına uygulanan anketteki 19. soru olan "Yüksek Lisans/Sanatta Yeterlik ve Doktora tezlerinizin elektronik bir kopyasının açık erişim sağlayabilen kurumsal bir arşive konulmasına izin verir misiniz?" ve 20. soru olan "Fakülte veya bölümünüzde kurumsal açık erişim arşivi kurulması durumunda yayınlarınızın açık erişim arşivine konulmasına (daha önce yayınlanmış olsalar dahi) izin verir misiniz?" soruları ile ölçülmüştür. 19. soruyu yanıtlayan akademisyenlerden %87'si soruya "Evet" yanıtı verirken bu soruya "Hayır" yanıtı verenlerin oranı sadece %13 olmuştur. Benzer biçimde 20. soruyu yanıtlayan akademisyenlerin %54,3'ü yayınlarını kurumsal açık erişim arşivlerine yerleştirmeye gönüllü iken bu soruya "Hayır" yanıtı veren öğretim elemanlarının oranı sadece %11,4 olmuştur. Bu bulgular, Başkent Üniversitesi bilim insanlarının kurumsal açık erişim arşivlerine yayınlarını yerleştirmeye istekli oldukları hipotezini doğrular niteliktedir.

Bu araştırmanın üçüncü ve son hipotezi olan "H₃: Başkent Üniversitesi bilim insanları telif haklarını yayıncılara devretmekte, gelecekte entelektüel haklarını kullanabilmeyi düşünmemektedirler" hipotezinin doğruluğu ise öğretim elemanlarına uygulanan anketteki 7. soru olan "Telif hakkınızı yayıncıya devrettiniz mi?" sorusu ve 8. soru olan "Telif hakkı anlaşması, bilgi paylaşımını engellememeli, makaleler kişisel veya kurumsal Web sayfa/sitelerinde her hangi bir zaman diliminde yayınlanabilmelidir ifadesine katılıyor musunuz?" sorusu ile ölçülmüştür. Ankette bu soruları yanıtlayan öğretim elemanlarının %40'ı telif haklarını yayıncıya isteyerek devrettiğini söylerken, devir sözleşmesini yeniden düzenleyerek telif haklarını devredenlerin oranı sadece %2,86'da kalmıştır. Öğretim elemanlarının telif hakkı paylaşımlarının bilgi paylaşımını engellememesi gerektiği konusunda birden fazla seçenek sunarak görüşleri alınmıştır. Elde edilen sonuçlara göre akademisyenlerin %54,3'ü yayınlanan yayına atf yaparak yayınlanabilmesi, %40'ı yayıncıdan izin alarak olduğu gibi yayınlanabilmesi ve %20'si ise makalenin olduğu gibi yayınlanabilmesi görüşünü belirtmişlerdir. Her iki soruya verilen yanıtlar değerlendirildiğinde Başkent Üniversitesi bilim insanlarının telif haklarını yayıncılara devrettikleri ve gelecekte entelektüel haklarını kullanmayı düşünmedikleri anlaşılmakta ve konuyla ilgili hipotez doğrulanmaktadır. Diğer taraftan akademisyenlerin açık erişim arşivlerini kullanma konusundaki isteklerinin kurumlara yansımadağı, fakülte ve bölümlerde açık erişim konusunda bir çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç ülkemizde açık erişimin etkinliğinin artırılabilmesi için kurumların daha ciddi ve hızlı adımlar atmaları gerektiğini göstermektedir.

Kaynakça

- ACRL (2007). Association of College and Research Libraries: Principles and strategies for the reform of scholarly communication. 20 Aralık 2009 tarihinde <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlpubs/whitepapers/principlesstrategies.htm> adresinden erişildi.
- Antelman, K. (2004). Do open-access articles have a greater research impact. *College and Research Libraries News*, 65(5), 372-383. 09 Aralık 2009 tarihinde <http://ala.org/ala/acrl/acrlpubs/crljournal/crl2004/crlseptember/antelman.pdf> adresinden erişildi.
- Başkent Üniversitesi (2007). 2006-2007 Eğitim Öğretim Yılı Çalışma Raporu. 20 Aralık 2009 tarihinde http://www.baskent.edu.tr/faaliyet/2006-2007_faaliyet_raporu.pdf adresinden erişildi.
- Bethesda Statement on Open Access Publishing. (2003). 25 Aralık 2009 tarihinde <http://www.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm> adresinden erişildi.
- BOAI (2007). Budapest Open Access Initiative. 25 Aralık 2009 tarihinde <http://www.soros.org/openaccess/initiatives.shtml> adresinden erişildi.
- Eprints. (2009). Registry of Open Access Repositories (ROAR). 25 Aralık 2009 tarihinde http://roar.eprints.org/cgi/roar_search/advanced?location_country=tr&software=&type=&order=-activity_medium/-date adresinden erişildi.
- Ertürk, L. (2008). *Türkiye'de bilimsel iletişim: Bir açık erişim modeli önerisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Harnad, S. (2005). Maximising the return on UK's public investment in research. 15 Aralık 2009 tarihinde <http://openaccess.eprints.org/index.php?archives/28-guid.html> adresinden erişildi.
- Harnad, S. (2007) On open access publishers who oppose open access self-archiving mandates. Technical Report, ECS, University of Southampton. 20 Aralık 2009 tarihinde <http://openaccess.eprints.org/index.php?archives/210-guid.html> adresinden erişildi.
- Harnad, S. ve Brody, T. (2004). Comparing the impact of open access (OA) vs. non-OA articles in the same journals. *D-Lib Magazine*, 10(6). 21 Aralık 2009 tarihinde <http://www.dlib.org/dlib/june04/harnad/06harnad.html> adresinden erişildi.
- Harnad, S., Brody, T., Vallières, F., Carr, L., Hitchcock, S., Gingras, Y. ve diğerleri. (2004). The access/impact problem and the green and gold roads to open access. *Serials Review*. 30(4), 310-314.
- Küçük, M.E., Al, U. ve Olcay, N.E. (2008). Türkiye'de bilimsel elektronik dergiler. *Türk Kütüphaneciliği*. 22(3), 308-319.
- Lawrence, S. (2001). Free online availability substantially increases a papers impact. *Nature*, 411(6837), 521. 21 Aralık 2009 tarihinde http://copernicus.org/EGU/acp/Nature_ad_1.pdf adresinden erişildi.
- Mackie, M. (2004). Filling institutional repositories: Practical strategies from the DAEDALUS project. *Ariadne*. 39,1-6.
- ÖSYM. (2008). Yükseköğretim Kurulu Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi. 25 Aralık 2009 tarihinde <http://www.osym.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Swan, A. ve Brown, S. (2005). Open access self-archiving: Journal authors survey report. Technical report, Joint Information Systems Committee (JISC), UK Key Perspectives Ltd., 2004. 29 Aralık 2009 tarihinde www.jisc.ac.uk/uploaded_documents/ACF655.pdf adresinden erişildi.
- Suber, P. (2003). Removing the barriers to research: An introduction to open access for librarians. 13 Aralık 2009 tarihinde <http://www.earlham.edu/~peters/writing/acrl.htm> adresinden erişildi.
- Thorin, S.E. (2003). Global changes in scholarly communication. *Workshops on scholarly communication in the digital era* bildirileri 11-24 Ağustos 2003, Taiwan: Feng Chia University, Taichung içinde. 14 Aralık 2009 tarihinde <http://www.arl.org/scomm/disciplines/Thorin.pdf> adresinden erişildi.
- Tonta, Y. (1999a). Bilgi toplumu ve bilgi teknolojisi. *Türk Kütüphaneciliği*, 13(1), 363-375.
- Tonta, Y. (1999b). Kütüphanelerarası işbirliğinin neresindeyiz? *Bilginin Serüveni: Dünü, Bugünü, Yarını... Türk Kütüphaneciler Derneği'nin Kuruluşunun 50. Yılı Uluslararası Sempozyum Bildirileri 17-21 Kasım 1999, Ankara* içinde (s. 493-514). Ankara: TKD.
- Tonta, Y. (2006). Açık erişim: Bilimsel iletişim ve sosyal bilimlerde süreli yayıncılık üzerine etkileri. (bildiri). *1. Ulusal Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık Kurultayı 2-3 Kasım 2006, Ankara* içinde (23-32).
- ULAKBİM (2009). 21 Aralık 2009 tarihinde <http://www.ulakbim.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Willinsky, J. (2006). *The access principle: the case for open access to research and scholarship*. Cambridge, Mass.:MIT Press. 21 Aralık 2009 tarihinde <http://dlist.sir.arizona.edu/1188/01/jwapbook.pdf> adresinden erişildi.
- YÖK. (2009). Yükseköğretim Kurulu. 21 Aralık 2009 tarihinde <http://www.yok.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (2009). *Yıl istatistiği*. 28 Aralık 2009 tarihinde <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden erişildi.